

MEF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

AKADEMİK KÜTÜPHANELERDE KULLANIM ÖDÜNCÜ
SÖZLEŞMESİ

YÜKSEK LİSANS
BİTİRME PROJESİ

İpek YARAR

Proje Danışmanı: Doç. Dr. Ekrem KURT

Ocak, 2019

ÖNSÖZ

Bu proje çalışmasında Akademik Kütüphaneler'in temel işlevlerinden biri olan kullanıcıyla-kaynağı buluşturma imkan sağlayan ödünç verme işlemlerinin hukuksal boyutu incelenmiştir.

Bu proje esnasında benden desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, her soruma sıkılmadan ve bıkmadan cevap veren değerli büyüğüm ve aynı zamanda MEF Üniversitesi Kütüphanesi'nde birim müdürüm Sayın Ramazan Çelik'e sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim.

Her çalışmamda olduğu gibi yüksek lisansa başlamamda ve çalışmalarımda benden desteğini ve güvenini esirgemeyen MEF Üniversitesi Kütüphanesi Direktörü Sayın Ertuğrul Çimen'e teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Takıldığım konularda hukuki bilgisini her an yardıma sunan sevgili dostum Avukat Bahadır Erbaş'a ve bu yolda tanışmış olduğum, proje yazım süreçlerimizde birbirimize manevi destek verdiğimiz ve kaynak bulma konusunda birbirimize yardımcı olduğumuz değerli dostum Görkem Karcı'ya özel teşekkürlerimi iletirim.

Bu projenin konusunun belirlenmesinde beni yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. Ayfer Uyanık'a ve her daim ulaşabildiğim ve çekinmeden sorularımı sorabildiğim, bilgisinin ışığından yararlanabildiğim değerli Proje Danışmanım Doç. Dr. Ekrem Kurt'a zamanını ayırdığı ve tecrübesini paylaştığı için minnettarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iv
I. GİRİŞ	1
II. TEMEL KAVRAMLAR	2
A. KÜTÜPHANE	2
B. KULLANICI HİZMETLERİ	2
C. KULLANICI	3
III. KİTAP ÖDÜNCÜ VERMENİN HUKUKİ NİTELİĞİ	4
IV. KULLANMA ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMESİ (ARİYET AKDİ)	7
A. TANIMI	7
B. UNSURLARI	8
1. Bir Malın (Bir Şeyin veya Hakkın) Kullanılmasının Devri	8
C. TARAFLARIN BORÇLARI	9
1. Ödünç Verenin Borçları	9
2. Ödünç Alanın Borçları	10
3. Birden Çok Ödünç Alanların Sorumluluğu	13
D. SONA ERMESİ	13
V. KULLANMA ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMESİ (ARİYET AKDİ) VE TÜKETİM ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMESİ (KARZ AKDİ)	14
A. KULLANIM ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMESİ İLE TÜKETİM ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMESİ ARASINDAKİ FARKLAR	14
B. TÜKETİM ÖDÜNCÜNÜN YASAL UNSURLARI	15
1. Bir Miktar Para veya Misli Eşya	15
2. Ödünç Alanın, Aynı Tür, Miktar ve Nitelikte Diğer Şey Vermeyi Borçlanması	16
VI. KULLANMA ÖDÜNCÜNÜN (ARİYET AKDİNİN) TARİHSEL GELİŞİMİ	17

A. AYNİ AKİTLER.....	17
B. ARİYET AKTİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	18
C. 6098 SAYILI TÜRK BORÇLAR KANUNU'NDA ARİYET AKDİ.....	19
VII. AKADEMİK KÜTÜPHANELERDE KULLANMA ÖDÜNCÜ	
SÖZLEŞMELERİ (ARİYET AKDİ)	21
A. TANIMLAR	21
B. AKADEMİK KÜTÜPHANELERDE KULLANIM ÖDÜNCÜNÜN	
UNSURLARI	22
1. Ödünç Verme İşlemi ile Kullanımın Devri	22
2. Tarafların Anlaşması	23
C. ÖDÜNÇ VERME HİZMETİNDE TARAFLARIN BORÇLARI.....	23
1. Ödünç Verenin Borçları	23
2. Ödünç Alanın Borçları	24
D. KÜTÜPHANELERARASI ÖDÜNÇ VERME HİZMETİ VE KULLANIM	
ÖDÜNCÜ.....	25
SONUÇ.....	27
KAYNAKÇA	28

KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
age.	: adı geçen eser
agm.	: adı geçen makale
EBK.	: Eski Borçlar Kanunu
md.	: Madde
RG.	: Resmi Gazete
s.	: sayfa
TBK.	: Türk Borçlar Kanunu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı

I. GİRİŞ

Kütüphaneler; Toplumunu oluşturan bireylerin sosyo-kültürel açıdan gelişimine katkı sağlayan ve sonsuz bir dönüşümde olan dünyada bireylere bilginin kaynaklığını eden mekanlar olarak görev almaktadır. Kütüphaneciler ise söz konusu bu mekanlarda temel görevi bilgiyi araştırmacılarla doğrudan buluşturmak ve/veya bilgiye ulaşılan yolda rehberlik etmek olan önemli dinamiklerden biridir.

Proje çalışmasının konusu olan “Akademik Kütüphanelerde Kullanım Ödüncü Sözleşmesi” de kütüphaneler içerisinde kütüphaneciler tarafından verilen hizmetlerden biridir. Geniş kapsamda bilgi olarak tanımlayabileceğimiz kitaplar, süreli yayınlar, elektronik yayınlar, makaleler vb. kaynakların araştırmacıya ulaştırılmasında öncelikle bilginin düzenlenmesi, araştırılmaya uygun hale gelmesi, sunulması, araştırmacıyla buluşturulması ve tanıtılması ise kütüphanelerin temel iş akışlarıdır. Bilginin ya da kaynağın kullanıcıyla buluşturulması kütüphanelerde “Kullanıcı Hizmetleri”nin bir parçasıdır. Çalışmada Kullanıcı Hizmetleri’nde sunulan ödünç verme işleminin kütüphaneciler açısından hukuksal düzlemdeki yerini inceleyeceğiz. Bu düzlemde ödünç verme işlemlerini inceleyecek fakat bu incelemeden önce Kullanım Ödüncü’nün temel bilgisini işleyeceğiz.

II. TEMEL KAVRAMLAR

A. KÜTÜPHANE

Her türlü kayıtlı bilgi kaynağı ile bilgi gereksinimi olan kullanıcılar arasında bağlantıyı sağlamak, rehberlik etmek aynı zamanda değişen dünyanın dinamiklerine uygun olarak kaynaklarını yeniden şekillendirmek ve verdiği rehberlik hizmetini araştırmacıyla beraber güncellemek zorunluluğuna sahip olan bir yapıdır. İçeriğinde çeşitli türlerden bilgi kaynaklarına sahip olan kütüphaneler aynı zamanda son yıllarda toplum tarafından yaşam merkezleri olarak da tanımlanabilmektedir. Kütüphaneler verdikleri hizmet ve sundukları olanaklar ile kendilerine özgü hizmet üreten bir örgüt yapısına sahiptirler.¹

“Kütüphane terimi etimolojik olarak ele alındığında, “kitaplar” anlamına gelen Arapça “kütüb” kelimesi ile, “ev” anlamına gelen Farsça “hane” kelimesinin birleşiminden oluşan “kitaplar evi” şeklinde bir tanımlama ortaya çıkmaktadır.”²

B. KULLANICI HİZMETLERİ

Kütüphaneler tarafından araştırmacılara ihtiyacı olan bilgiyi sunma ve bu yolda rehberlik etme hizmetidir.

¹ Yasemin Balcı, ‘Kütüphane Organizasyonları ve Kütüphane Personelinin Motivasyon Kaynakları - Bir Uygulama’ (İstanbul Kültür Üniversitesi, 2006)
<<http://acikerisim.iku.edu.tr/bitstream/handle/11413/75/Balcı%2CYasemin?sequence=1&isAllowed=y>>. (Son Erişim Tarihi: 25 Aralık 2018)

² Erol Yılmaz, ‘Kütüphanelerde Halkla İlişkiler Çalışmaları ve Türkiye’de Durum’, **Verimlilik Dergisi**, 1.1 (2006).

C. KULLANICI

Akademik kütüphaneler çerçevesinde, kütüphanenin sunduğu bilgi hizmeti ve bilgiye ulaşımdaki rehberlik hizmetinden yararlanan, kütüphanenin ödünç vermeye uygun varlıklarını kullanan yerel topluluktur. Bu topluluğu akademik kütüphanelerde akademisyenler, idari personel ve öğrenci grupları oluşturmaktadır.

III. KİTAP ÖDÜNCÜ VERMENİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Kullanım ödücünün konusu maldır. Bu mal, maddi ya da maddi olmayan özellikler taşıyabilir. Maddi olan mallar taşınır ya da taşınmaz özelliğe sahip olabilir. Maddi olmayan mallar ise karşılıksız haklardan oluşmaktadır. Alacak hakları karşılıksızlık unsurunu yerine getirmeyeceğinden bu sözleşmenin unsuru olamazlar. Kullanım ödücüne konu olan malların, ürün veren bir mal ya da ürün vermeyen bir mal olması önemli değildir.³

Kullanım ödücü sözleşmesinin konusu bir insan olamaz. Söz konusu insan olan sözleşme örnekleri, işçi sözleşmeleri, annelik sözleşmeleri gibi örnekleridir.

Kütüphanelerin temel işlevi bilgiyi kullanıcıya sunmaktır. Sayısal ortamdaki kaynaklar bir yana bırakılırsa, bu işlev, basılı kaynakların kütüphane kullanıcısıyla buluşturulması yoluyla elde edilir. Bu, bilgi kaynağıyla kullanıcı/okuyucunun buluşturulmasıdır. Bu buluşma kütüphanenin fiziki ortamında kaynaklardan yararlanmak şeklinde gerçekleştirilebileceği gibi, kütüphaneden belli bir süreliğine ödünç alınarak kullanıcının kendi iş veya yaşam çevresinde kaynaktan yararlanması ve süre sonunda da kaynağı iade etmesi şeklinde de olabilir. İşte kaynak kullanımının bu ikinci şeklinin hukuken nitelendirilmesi gerekir.

Bir kere kitap ödücü kullanma amacına hizmet etmektedir. Bu kullanmanın ücretli olması halinde aradaki hukuki ilişkinin bir taşınır kira sözleşmesi olduğuna hiç kuşku bulunmamaktadır. Ancak ücretli kitap kiralama örneği dünyada ve Türkiye’de nadiren görülebilecek bir ilişki biçimidir. Kitap kullanımı genellikle bir bedel olmaksızın sağlanmaktadır. Bu yönüyle kitap kullanma ödücü, TBK md. 379-383 arasında düzenlenmiş bulunan kullanma ödücüne uymaktadır. Zira TBK md. 379’da kullanım ödücü sözleşmesi, “ödünç verenin bir şeyin karşılıksız olarak kullanılmasını ödünç Alana bırakmayı ve ödünç alanın da o şeyi kullandıktan sonra geri vermeyi üstlendiği sözleşme” şeklinde tanımlanmıştır.

³ Eren, Fikret: a.g.e., s. 482.

Kütüphanenin kamusal değil de özel bir kütüphane olması durumunda, ortada tam da TBK 389 vd. hükümlerine göre kurulmuş bir kullanma ödünç sözleşmesi bulunduğuna hiç kuşku yoktur. Bu durumda eşit taraflar arasında ve biri diğerinden üstün olmayan irade ve irade açıklamalarına dayanarak kurulmuş bir kullanma ödünçü ortaya çıkmaktadır. Ancak ülkemizde özel kütüphaneciliğin çok yaygın olmadığı da bir gerçektir. Kütüphaneler genellikle Kültür Bakanlığına, Belediyelere, çeşitli kamu kuruluşlarına ve çalışmamızın konusunu da oluşturan Üniversitelere bağlı olarak hizmet vermektedir. Bunlar kamuya ait kütüphanelerdir, oluşturulmaları genellikle kamu kaynaklarının kullanımıyla gerçekleşir. Belirtmemiz gerekir ki, gün geçtikçe sayısı artmakta olan vakıf üniversiteleri de birer kamu tüzel kişiliğidir (Anayasa md. 130/I)⁴.

Bu yasal gerekçeyle, kamu veya vakıf üniversitelerinin tamamının kamu tüzel kişiliğine sahip olduğunda kuşku bulunmamaktadır. Vakıflar her ne kadar Medeni Kanuna göre birer özel hukuk tüzel kişiliğine sahipse de, kurdukları üniversitelerin, onu kuran vakıf tüzel kişiliğinin dışında birer kamu tüzel kişiliğine sahip olduğu gözden uzak tutulamaz. O halde bütün üniversite kütüphanelerinin de genel ifadeyle kamu kütüphanesi sayılması gerekir.

Bu durumda, kütüphanelerin çoğunun kamusal niteliği dikkate alındığında ödünç kaynak kullanan kullanıcıyla aralarındaki hukuki ilişkinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Kamu hukukunun belirleyici özelliği, özel hukuk kişileriyle olan ilişkilerinde genel olarak eşit bir tarafı değil, üstün olan tarafı temsil etmesinde ortaya çıkar. Ancak bu ilke kesin bir kural olmayıp, zaman zaman kamu gücünü temsil eden tarafın, genellikle İdarenin özel kişilerle eşit düzlemde yer alması, ya da onlarla çeşitli sözleşmeler yapması söz konusu olabilmektedir.⁵

⁴ RG. Tarih: 9.11.1982, Sayı: 17863 (mükerrer sayı).

Anayasa md. 130/I şu şekildedir: “Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur.”

⁵ Bu konudaki ölçütler ve ayrıntılı bilgi için bkz. Odyakmaz, Zehra: Genel Olarak İdarenin Sözleşmeleri, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/2_12.pdf (Erişim tarihi: 23.11.2018).

Türk Hukukunda genel olarak İdarenin özel hukuk sözleşmeleri de yapabildiği kabul edilmektedir.⁶ Şu halde özel veya kamu kütüphanelerinin, kullanıcıya ödünç verdikleri kaynakların bir kullanım ödünç sözleşmesi sayılması gerektiğini değerlendirmekteyiz. Bu hukuki ilişki genellikle kütüphane yönetimleri tarafından önceden belirlenen bir takım kayıt ve koşullara, hatta bir takım cezai koşullara da bağlanabilmektedir. Bu düzenlemeler bazen kullanıcıyla yapılan üyelik sözleşmesi ile imza altına da alınabilmektedir. Bu koşulların hukuki niteliğinin ise genel işlem koşulları olduğunu belirtmemiz gerekir.

⁶ Odyakmaz, agm., s. 6 vd.

IV. KULLANMA ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMESİ (ARİYET AKDİ)

A. TANIMI

Eski dilden gelme bir terim olan “ariyet”, yasada tanımlanan durumla uyuşmadığından Yeni TBK’da kullanım ödücü olarak kullanılması önerilmiştir.

EBK 299. Maddede “*Ariyet bir akittir ki, onunla ariyet veren, bir şeyin bedava kullanılmasını ariyet olana bırakmak ve alana dahi o şeyin kullandıktan sonra geri vermekle mükellef olur*” biçiminde tanımlanmıştır. Yeni TBK. m. 379’a göre ise “*Ödünç verenin bir şeyin karşılıksız olarak kullanılmasını ödünç alana bırakmayı ve ödünç alanın da o şeyi kullandıktan sonra geri vermeyi üstlendiği sözleşmedir.*” şeklinde bir tanımlama yapılmıştır. Bu tanıma göre kullanım ödücü sözleşmeleri karşılıksız (ıvazsız), rızai ve sürekli bir sözleşmedir. İvazsızlık niteliği kullanım ödücü sözleşmesini kira ve ürün kirası sözleşmelerinden ayırmaktadır. Bu sözleşmenin TBK’da da yer almasına bakılarak bir borç sözleşmesi olduğu söylenebilir. Bu sözleşmeye göre taraflardan biri karşılıksız ödünç verme borç yükünün diğeri ise ödünç aldığı şeyin geri verilmesi konusunda bir borç yükünün altına girmektedir. Bununla beraber bu sözleşme bir rızai sözleşmedir. Bu sözleşmenin kurulması için ödünç verilen şeyin, alana teslimi şart değildir.⁷ Ödünç veren kişinin, ödünç verilecek olan ürünü sürekli olarak ödünce uygun, kullanıma elverişli bir durumda bulundurmasını zorunda kılan bir sözleşme olmasından dolayı her an ifa edilen, dolayısıyla sürekli borç doğuran bir sözleşmedir.⁸ Kullanım ödücü ticari hayatta önemli bir yere sahip olması ile beraber günlük hayatta da önemli bir yere sahiptir. Elbise, Araba, Çanta, Kitap, Yazlık Evlerin pek çok yerde bir başkasına kullanılması adına ödünç verildiğiyle karşılaşmaktayız. Bu çalışmada Kütüphanelerde ödünç verilen materyalleri inceleyeceğiz.

⁷ Tercier/Favre/Bugnon, N. 2958; Hünerwadel-HK OR, Art. 305, N.1; Schwaibold-KUKO OR Art.305, N.2; Tandoğan, I/2, sh.290; Gümüş, I, sh.358. (Aktaran: Eren, Fikret. Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 2014) s.480

⁸ Fikret Eren, **Borçlar Hukuku Özel Hükümler** (Ankara: Yetkin Yayınları, 2014).

B. UNSURLARI

1. Bir Malın (Bir Şeyin veya Hakkın) Kullanılmasının Devri

Kullanım ödücünün konusu maldır. Bu mal, maddi ya da maddi olmayan özellikler taşıyabilir. Maddi olan mallar taşınır ya da taşınmaz özelliğe sahip olabilir. Maddi olmayan mallar ise karşılıksız haklardan oluşmaktadır. Alacak hakları karşılıksızlık unsurunu yerine getirmeyeceğinden bu sözleşmenin unsuru olamazlar. Kullanım ödücüne konu olan malların, ürün veren bir mal ya da ürün vermeyen bir mal olması önemli değildir.⁹

Kullanım ödücü sözleşmesinin konusu bir insan olamaz. Söz konusu insan olan sözleşme örnekleri, işçi sözleşmeleri, annelik sözleşmeleri gibi örnekleridir.

Ödünç veren kişi üçüncü bir taraf olabilir. Ödünç veren kişide malın doğrudan tarafı olması şartı aranmamaktadır. Ödünç veren ivazsız olarak üçüncü kişilere ödünç verme işlemi yapabilmektedir. İntifa veya üst hakkı sahibi veya kiracının devir yetkisi vardır.

Sözleşmede yer alacak söz konusu mal, kullanılarak tükenecek bir mal olmamalıdır. Bu sebeple kullanım ödücü sözleşmesinin konusu bir yiyecek, içecek olamamaktadır. Sözleşmede, konu olan malın özellikleri net olarak belirtilmelidir. Örneğin kitap, bilgisayar, grup çalışma odası anahtarı. Ödünç verilen malın sözleşmede hangi şartlarda geri alınacağı da belirtilmelidir. Buna kütüphanelerde ödünç verilen kitapların, verildiği gibi hasarsız, eksik parçası olmadan iadesinin zorunluluğu örnek verilebilir.

a. Tarafların Anlaşması

Bir malın ivazsız olarak kullanılmasının devri borcu altına giren kimseye, ödünç veren; karşı tarafa ise ödünç alan denir. Sözleşmenin kurulabilmesi için tarafların irade beyanlarının birbirleriyle uyumlu ve rıza gösterilerek oluşturulmuş olması önemlidir. EBK'da ivazsızlık yerine bedava terimi

⁹ Eren, Fikret: a.g.e., s. 482.

kullanılmıştır fakat TBK ile beraber “ıvazsızlık” yani “karşılıksız” terimi getirilerek hukuki bir tanıma gidilmiştir.¹⁰

Taraflar arasında sözleşme üzerinde ödünç verilen malın geri verilmesi konusunda bir ifadesi yoksa bu durum bağış sözleşmesi olarak geçebilir.

Ödünç veren ve ödünç alanın her ikisinde borç altına girdikleri için her iki tarafında fiil ehliyetine sahip olması gerekmektedir.¹¹ Sözleşmenin geçerliliği herhangi bir şekil şartına bağlı değildir. Bu bakımdan ödünç sözleşmesinde söz konusu taşınmaz mallarda yazılı veya sözlü bir sözleşme ile resmi olup olmadığına bakılmaksızın ödünç işlemi yapılabilir.¹²

C. TARAFLARIN BORÇLARI

1. Ödünç Veren Borçları

Ödünç verenin en önemli borcu, ödünç alana sözleşme konusu malın kullanılmasını almaksızın devretme ve sözleşme süresince de malı onun zilyetliğinde bulundurma borcudur. Ödünç verenin bu borcu bir teslim borcudur. Teslim borcu ile ödünç alana mal üzerinde zilyetlik hakkı tanımıştır. Söz konusu bu hak hemen sözleşme kurulduğu anda ödünç alana geçmektedir. Kullanım ödünç alan, sözleşme gereğince, bu mal ya da hakkın kendisine teslimini isteyebilir. Ödünç veren bu borcunu kusurlu olarak yerine getirmese kullanım ödünç alan TBK m. 112 vd. (EBK 96 vd.) göre onun sorumluluğu yoluna gidebilir. Kullanım ödünç alanın menfaati üzerine kurulu bir sözleşme olmasından dolayı sorumluluğu bağış sözleşmesinin sorumluluğu gibidir. Bu bakımdan ödünç verenin ağır ihmali ya da kasti zararından dolayı oluşan zararlardan; bir de açıkça belirtilen ödünç alana karşı sorumlu olduğu durumlarda ortaya çıkar.¹³ Ödünç veren, ödünç alandan malı teslim aldığına dair bir belge isteyebilir.

¹⁰ Nalan Aydoğdu, Murat ; Kahveci, **Türk Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri** (İstanbul: İleri Kitabevi, 2013), s. 628.

¹¹ Eren, Fikret: a.g.e., s. 482..

¹² Eren, Fikret: a.g.e., s. 485.

¹³ Aydoğdu Nalan: a.g.e. s. 629.

Kullanım ödöncünün konusu olan malda var olan bir ayıp ya da kusuru ödünç veren özellikle saklamış ve ödünç alana belirtmemişse; bu gizlemeden dolayı ödünç alan zarara uğraşmışsa yine ödünç verenin sorumluluğu söz konusudur. Fakat ödünç alanda bu durumdan haberdar ise ödünç verende sorumluluk aranmaz ve malı hemen iade ederek söz konusu sözleşmeyi fesh edebilir. TBK'nin 381/11 (EBK 301/ c.2) maddesinde düzenlemeyle beraber kullanım ödöncü verene yan bir borç yüklenmiştir. Ödünç verenin menfaatine göre, ödünç alan ödünç aldığı şeye bir gider harcaması yapmışsa, ödünç verenden bunu talep edebilir ve ödünç veren de bunu ödemek durumundadır. Bu duruma örnek olarak ödünç alınan bir otomobilde, benzinin bitmesi durumunda benzin deposunun tamamını dolduran ödünç alan bu gideri ödünç verenden isteyebilir. Bu durum ödünç verene yüklenmiş olan yan borçdur.¹⁴ Bu duruma aynı zamanda olağanüstü giderleri ödeme borcu da denilebilmektedir. Ödünç alanın, ödünç verene karşı olağanüstü giderlere ilişkin hakkı, bir alacak hakkı olup, buna sebepsiz zenginleşmeye veya vekaletsiz iş görmeye ya da intifa hakkına ilişkin hükümler kıyasen uygulanır.¹⁵

2. Ödünç Alanın Borçları

Kullanım ödöncü alanın borçları, TBK. m. 380'de ve m. 381'de kullanım ödöncü alanın, olağan giderleri ödeme borcu, m. 383 ve 384.'de geri verme borcu düzenlenmiştir.

TBK madde 380 ve 381 şu şekilde düzenlenmiştir;

“Ödünç alan, ödünç konusunu ancak sözleşmede kararlaştırılan şekilde, sözleşmede hüküm yoksa niteliğine veya özgülendiği amaca göre kullanabilir.

Ödünç alan, ödünç konusunu başkasına kullandıramaz.

Ödünç alan, bu hükümlere aykırı davrandığı durumlarda, beklenmedik hâllerden doğan zararlardan da sorumludur. Ancak, bu hükümlere uymuş olsaydı bile zararın doğacağını ispat ederse sorumluluktan kurtulur.”

¹⁴ Aydoğdu Nalan: a.g.e. s. 630.

¹⁵ Tercier/Favre/Bugnon, N. 2964; BGE 75 II 38. (Aktaran: Eren, Fikret. Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 2014) s.486

“Ödünç alan, ödünç konusunun olağan bakım ve koruma giderlerini karşılamakla yükümlüdür.

Ödünç alan, ödünç verenin yararına yapmak zorunda kaldığı olağanüstü giderlerin ödenmesini isteyebilir.”

a. Uygun Kullanma Borcu

Ödünç alan, aldığı malı sözleşmeye göre kullanmak zorundadır. Eğer sözleşmede bu konu ile alakalı bir ifade yoksa ödünç alınan malın cinsine, yapısına ve tabiatına uygun olarak kullanma zorunluluğu vardır. Bu durumda şehiriçi günlük trafikte kullanılacağı belirtilerek ödünç alınan aracı, şehir dışında doğada kullanmak aracın tabiatına uygun olmamakla beraber, aşırı kullanmaya girmekte ve bu sebepten de zarar doğabilmekte ve borç söz konusu olmaktadır. Ödünç alan, söz konusu malı tabiatına uygun olarak kullandığını ispat ederse kullanımdan doğan zarardan sorumlu değildir.

Ödünç veren kişi eğer ödünç alanın malı sözleşmeye aykırı bir şekilde kullandığını ispatlayabilirse, sözleşme süresine bakılmaksızın malı erkenden geri çağırabilir.¹⁶ Kullanım, tüketimi kapsamamaktadır. Fakat bir tarım toprağı kullandırılmak üzere ödünç verilmiş ise ödünç alanın çalışmalarından doğan yeni bir ürünü ödünç alan tüketebilmektedir.

b. Başkasına Kullandırma Borcu

Kullanım ödünçüne göre ödünç alan malı sadece kendi kullanabilir. Ödünç alınan mal üçüncü kişiler tarafından kullanılamamaktadır. Ancak sözleşmede ödünç verenin böyle bir duruma izin verdiğini gösteren ifadeler yer alıyorsa, ödünç alan ürünlerini üçüncü kişilere kullandırabilir. Her iki durumda da üçüncü taraflara kullandırılmasından doğan zararlardan ödünç alan sorumludur. Eğer ödünç alan üçüncü tarafların kullanımından doğan zararın, kendisi kullansa dahi oluşacağını ispatlarsa sorumluluk ortadan kalkar.¹⁷

¹⁶ Aydoğdu Nalan: a.g.e. s. 631.

¹⁷ Aydoğdu Nalan: a.g.e. s. 631.

c. *Bakım ve Koruma Borcu*

TBK m. 381/1'e göre ödünç alan, mala bakmak ve korumak, özellikle malın yok olmasını hasara uğramasını engelleyecek her türlü önlemi almak zorundadır. Bu durumda ödünç alınan malın varsa eğer harç ve vergisi olağan gider sayılır ve ödünç alan bu borçlardan sorumlu tutulur. Buradaki ince ayırım ödünce konu olan şeyin giderlerinin ödenmesi ödünç verenin mi yoksa ödünç alanın mı menfaatine ayırımına gitmektedir.

d. *Şeyi Geri Verme Borcu*

Ödünç verilen mal, ödünç işlemi bittikten sonra alan tarafından geril verilmelidir.

Bu TBK m. 383 ve 384'te tanımlanmıştır. TBK m. 383 ve 383 şu şekilde tanımlanmıştır;

“Kullanma için belirli bir süre öngörülmemişse, ödünç alanın, ödünç konusunu sözleşme uyarınca kullanmış olmasıyla veya kullanabilecek kadar bir zaman geçmesiyle sözleşme sona erer.

Ödünç alan, ödünç konusunu sözleşmeye aykırı olarak kullanır, onu bozar veya kullanmak için başka bir kimseye verirse ya da önceden bilinmeyen bir durum yüzünden ödünç verenin ivedi gereksinimi ortaya çıkarsa, ödünç veren o şeyi daha önce geri isteyebilir.” (m.383)

“Ödünç konusu, kullanım süresi ve hangi amaçla kullanılacağı belirlenmeden verilmişse, ödünç veren onu dilediği zaman geri isteyebilir.” (m. 384)

Kullanım süresi, sözleşmeyle belirlenmiş olabilir. Sözleşmede vade ile alakalı bir düzenleme yapılmamış ise sözleşmenin ne için kullanılacağı ve bu kullanımın bitmesi ile ödünç alandan geri verme beklenir. Bazı durumlarda ödünç veren süre dolmadan ya da kullanım bitmeden malı geri isteyebilir.¹⁸

Söz konusu sözleşmede hem süre hem kullanım amacı belirtilmemiş ise alan istediği zaman ödünç alınan şeyi geri verebilir.

Ödünç alınan şey eğer bir taşınmaz ise bulunduğu yerde; taşınır mal ise sözleşmenin kurulduğu yerde yani yerinde iade edilir. Buna götürülerek borç

¹⁸ Aydoğdu Nalan: a.g.e. s. 632.

ödeme denebilir. Geri verme nedeniyle ortaya çıkacak taşıma giderleri ödünç alana aittir.¹⁹

İade borcu yerine getirilmezse eğer TBK m. 112 vd. hükümleri uyarınca sözleşmeye aykırı davranışlardan dolayı sorumlu olur.

3. Birden Çok Ödünç Alanların Sorumluluğu

Eğer birden fazla kişi bir şeyi ödünç alıyorsa, alınan şeyde yaşanan zararlardan

ödünç veren; tüm ödünç alanları sorumlu tutar.

D. SONA ERMESİ

Bu gibi durumlarda öncelikle sözleşmeler esas alınır. Eğer sözleşmede belli bir kullandırma vadesi belirlenmişse vade bitince; süre belirlenmemişse kullanım amacına bakılır. Kullanım amacı, malın kullanım amacının süresi bitince iade edilir. Her ikisi de belirlenmemiş bir durum söz konusu ise ödünç alan ancak dilediği zaman geri verebilir ya da ödünç veren ödünç alandan geri isteyebilir ve sözleşmeyi sona erdirebilir.

Ödünç veren bazı durumlarda sözleşmeyi fesih etmesi yoluyla da kullanım ödünç sözleşmeleri sona erebilir. Ancak TBK'nin m. 383'de belirtilen 4 durumundan birinin gerçekleşmesi yoluyla sözleşme fesih edilebilir. Bu maddeler;

“Ödünç alan, ödünç konusunu sözleşmeye aykırı olarak kullanır, onu bozar veya kullanmak için başka bir kimseye verirse ya da önceden bilinmeyen bir durum yüzünden ödünç verenin ivedi gereksinimi ortaya çıkarsa, ödünç veren o şeyi daha önce geri isteyebilir.”

Ödünç alanın ölmesiyle, sözleşme yasa gereği kendiliğinden sona erer. Eğer söz konusu ölüm, ödünç verenin ise mirasçılar sözleşmeyi devam edebilir bu durumda ödünç alan ile sözleşme fesih edilmez.

¹⁹ Eren, Fikret: a.g.e., s. 482-489.

V. KULLANMA ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMESİ (ARİYET AKDİ) VE TÜKETİM ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMESİ (KARZ AKDİ)

A. KULLANIM ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMESİ İLE TÜKETİM ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMESİ ARASINDAKİ FARKLAR

Tüketim ödücü EBK m. 306 vd. hükümlerinde karz akdi olarak düzenlenmiştir. Yeni TBK’da Kullanım ödücü’nde olduğu gibi karz akdi’nde de Türkçeleştirme yoluna gidilmiş ve tüketim ödücü ifadesi kullanılmaya karar verilmiştir.

Buna göre EBK’da tüketim ödücünün tanımı şu şekilde yapılmıştır;

“Karz, bir akittir ki onunla ödünç veren, bir miktar paranın yahut diğer bir misli şeyin mülkiyetini ödünç alan kimseye nakil ve bu kimse dahi buna karşı miktar ve vasıfta müsavi aynı neviden şeyleri geri vermekle mükellef olur.”

TBK’ya göre ise tüketim ödücü;

“Tüketim ödücü sözleşmesi, ödünç verenin, bir miktar parayı veya tüketilebilen bir şeyi ödünç alana devretmeyi, ödünç alanın da aynı nitelik ve miktarda şeyi geri vermeyi üstlendiği sözleşmedir.”

Her iki tarafa borç yükleyen ve rızai bir sözleşmedir.

Her iki kanun arasında en önemli fark ise 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunun’da yer alan tanım her iki tarafın borcunuda içine alan bir tanıma sahip olması ve yine diğer akitlerde olduğu gibi Türkçeleştirilmeye gidilmesidir.

Yapılan tanıma dayanarak tüketim ödücü sözleşmelerinin, kullanım ödücü sözleşmelerinden ayıran en önemli unsurun ödünç veren, ödünç alana verilen şeyin mülkiyetini verdiği için alana tüketme yetkisini vermesidir.²⁰ Fakat kullanım ödücünde herhangi bir mülkiyet verilmemekte ve verilen şeyin aynı şekilde iade edilmesi istenmektedir. Bunun yerine ödünç alana zilyetlik verilmiştir.

Tüketim ödücünün konusu para ya da benzeri değerli eşyalardır. Kullanım ödücünde ise konu taşınır ya da taşınmaz malları kapsamaktadır.

²⁰ Ekrem Kurt, *Tüketim Ödücü Sözleşmesi (Karz/Akid)* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2014), s. 77.

Bir diğer önemli fark ise kullanım ödöncü hiç bir yönüyle ivazlı olamaz fakat tüketim ödöncü ivazlı olabileceği gibi ivazsız da olabilmektedir.²¹

B. TÜKETİM ÖDÜNCÜNÜN YASAL UNSURLARI

1. Bir Miktar Para veya Misli Eşya

Bu noktanın TBK m. 386'daki tanımı şu şekildedir;

“Tüketim ödöncü sözleşmesi, ödünç verenin, bir miktar parayı ya da tüketilebilen bir şeyi ödünç alana devretmeyi, ödünç alanın da aynı nitelik ve miktarda şeyi geri vermeyi üstlendiği sözleşmedir.”

Tüketim ödöncünün konusu para ya da misli eşyadır. Her iki öğe aynı zamanda tüketim ödöncü sözleşmelerinde bulunabilir. Para'nın da eşya sayıldığı tüketim ödöncü sözleşmelerinde sözleşmenin bir diğer konusunu taşınır misli eşya olduğunu söyleyebiliriz. Hiç bir taşınmaz misli eşya olamaz. Her bir taşınmaz, ne kadar benzer özelliklere sahip olsalar bile bir diğerinin yerine geçemez ve özgündürler.²² Bununla beraber “misli eşya” kavramı EBK'da yer alan bir kavram olmakla beraber TBK m. 386'da olduğu gibi misli eşya kavramı yerine “tüketilebilir eşya” kavramı kullanılmıştır. Doktrinde bu tanıma; misli olan fakat tüketilemeyen eşyaların varlığı hatırlatılarak eleştiriler getirilmiştir.²³

Tüketim ödöncünde söz konusu sözleşmeden sonra taşınır misli eşyanın mülküyeti ödünç alana devredilmelidir.

²¹ Şakir Berki, ‘ARİYET (PRET A USAGE - GEBRAUCHSLEIHE)’, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1–2 (1954), 296–327 (s. 303).

²² Kurt, Ekrem: a.g.e., s. 77.

²³ Kurt, Ekrem: a.g.e., s. 77.

2. Ödünç Alanın, Aynı Tür, Miktar ve Nitelikte Diğer Şey Vermeyi Borçlanması

Ödünç alan, veren kimseden aldığı para veya misli eşyayı aynen olmasa da mislen iade etmesi gerekir. Ödünç alınan para veya misli eşyanın zaman içerisinde uğradığı değer kaybı dikkate alınmaz.²⁴ Ödünç sözleşmelerinde eğer belirtilmiş ise söz konusu para veya misli eşya için faiz işlemi uygulanmaktadır.

²⁴ Kurt, Ekrem: a.g.e., s. 77.

VI. KULLANMA ÖDÜNCÜNÜN (ARİYET AKDİNİN) TARİHSEL GELİŞİMİ

Roma hukukunun bir özelliği olarak, taraflar arası bir sözleşme (akit) olabilmesi için her iki tarafında bir rızai ve uyum içinde olmaları gerekmektedir. Bu sözleşmelerden doğan bir borç ilişkisinin kurulabilmesi için öncelikle Roma sözleşmeler sisteminde yer akit tiplerinden yani “contracus”lardan birini yapmış olmaları gerekiyordu. Temelde dört tip sözleşme tipi mevcuttu. Bunlar; aynı sözleşmeler, sözlü sözleşmeler, yazılı akitler ve rızai sözleşmelerdir.²⁵

Çalışmanın konusu olan kullanım ödünçü Roma hukuk sistemindeki ismi ile ariyet akdi aynı sözleşmeler sisteminde yer almaktadır. Bu bölümde öncelikle aynı sözleşmeleri ve daha sonra ariyet akdini inceleyeceğiz.

A. AYNİ AKİTLER

Tarafların iradelerinin uyuşmasının yetmediği, borçluya sonra geri vereceği bir malın sözünün verildiği bir sözleşmedir. Sözleşme için verilen formül şu şekilde verilmiştir; “consensus+mal(res)” Aynı akitlerin konusu olan karz, ariyet, vedia ve rehin akitleridir. Karz aktinde ödünç alan kişiye ödünç verilen kişi tarafından mülkiyetlik verilirken, ariyet ve vedia akitlerinde elde bulundurma hakkı ve rehin akitinde de malın zilyetliği verilmektedir.²⁶

En eski aynı akit mutuun yani tüketim ödünçüdür. Zaman için aynı akitlerin kapsamı genişlemiş ve “İsimsiz Akitler” ismi altında bir grup daha eklenmiştir. Aynı akitler içinde sadece mutuun hukuk davaları oluştururken diğerleri iyiniyet davalarını oluşturur.²⁷

²⁵ Belgin Erdoğmuş, **Roma Borçlar Hukuku Dersleri**, 1.7.2012'd (İstanbul: Der Yayınları, 2012), s. 49.

²⁶ Hakan Cıvır, ‘**ROMA HUKUKU’NDAN GÜNÜMÜZE ARİYET AKTİ**’ (Ankara Üniversitesi, 2012), s. 15.

²⁷ Bülent Tahiroğlu, **Roma Borçlar Hukuku** (İstanbul: Der Yayınları, 2014), s. 128.

B. ARIYET AKTİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Roma hukukunda Ariyet akti daha çok ekonominin tarıma dayalı olduğu bölgelerde komşular arası yardımlaşmayı pekiştirmek ve ihtiyaçların giderilmesini sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Ariyet akti genellikle bir dostluk akdi olarak atfedildiği için genellikle birbirlerini tanıyan kişiler arasında yapılmaktaydı. Ariyet akdi bu yüzden hukuki bir mesele olarak dikkate alınmamış ve bu konuda çok nadir görülen dava olmuştur. Roma hukuk tarihinin son dönemine yani Cumhuriyetin sonuna doğru ariyet akdi bir hukuki sözleşme olarak ortaya çıkmıştır.²⁸

Ariyet işleminin bir hukuki mesele haline gelmesinde Ius Civile tarafından borç doğuran bir kaynak veya bir sözleşme olarak kabul edilmeye başlanması, praetor'un Ius Honorarium alanındaki çalışmaları ile mümkün olmuştur.²⁹

Roma hukukunda ariyete “commodatum” adı verilmiştir. Roma hukukunda ariyet verenin malın maliki olması şartı aranmamıştır. Mecelle de ise bunun tam tersi malın maliki olması şartı aranmıştır.³⁰

Ariyet’de ödünç alana “dedentor” ve ariyetten doğan davalara “actio commodati” denir.

Ariyet akdinin Türk Hukuku’ndaki tarihi gelişimi bir süreç içerisinde İslam-Osmanlı hukukundan gelişerek gelmiştir. Roma hukukunda olduğu gibi İslam-Osmanlı hukukunda da ariyet akdi komşuluk ilişkilerini pekiştirmek ve dostluk ilişkilerine dayanan bir sözleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı hukukunda özellikle vakıf ve miri arazi gibi temel hukuki kavramların mahiyetini anlamamıza yardımcı olmaktadır.³¹

İslam hukukunda ilk başta hanefi mezhebinin ilk yazılı eser özelliğini taşıyan Muhtasar’da daha sonrasında Serahsi, Kasani ve İbn Abidin’de görülmektedir. Tüm bunların derlemesi olan Mecelle’de karşılaşmaktayız.

Ariyet akdi Mecelle’de Kitabü’l Emanat başlığı altında altıncı kitap olarak vedia sözleşmeleriyle beraber düzenlenmiştir.³² Mecelle’de ariyet akdi,

²⁸ Cıvır, Hakan: a.g.e., s. 21.

²⁹ Erkan Küçükgüngör, **Roma Hukukunda Vedia Sözleşmesi (Depositum)** (Ankara: Yetkin Yayınları, 2002), s. 34.

³⁰ Mehmet Akman, ‘İslam-Osmanlı Hukukunda Ariyet Sözleşmesi’, **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, VII.1–2 (2003), 3–26 (s. 6).

³¹ Cıvır, Hakan: a.g.e., s. 21.

³² Cıvır, Hakan: a.g.e., s. 69.

“meccanen (ıvasız olarak) menfaati temlik olunan malı vermek” olarak tanımlanmıştır. Mecelle, Roma hukukunun ariyet akdi için vermiş olduğu consensus+res(mal) formülünü kullanmıştır.

Ariyet, İslam hukukunda da Roma hukukunda olduğu gibi aynı nitelikli bir akittir. Alman ve Fransız hukukları da ariyet aktini aynı akit olarak saymaktadırlar. Fakat her iki ülkede ariyeti rızai akitler sınıfında bulundurmaktadırlar. Fransız hukukunda ariyet karzın bir türü olarak kabul edilmektedir.³³

Ariyet akdinde Türk Hukukuna gelindiğinde 818 Sayılı Türk Borçlar Kanununda 299. maddede şu şekilde bir düzenleme yapılmıştır.

"Ariyet, bir akittir ki onunla ariyet veren, bir şeyin bedava kullanılmasını ariyet alana bırakmak ve alan dahi o şeyi kullandıktan sonra geri vermekle mükellef olur."

Bu tanıma göre tarihsel süreçte süre gelen tanımlardan farklı bir tanım yoluna gidilmiş ve ariyet akdi, aynı akit olarak değil rızai bir akit olarak düzenlenmiştir. Bu durumda Roma ve İslam Hukuku'ndan gelen ıvasızlık özelliği muhafaza edilmiş fakat akitten doğan temel borcun malın iadesi olması açısından yeni bir kimlik kazandırılmıştır.³⁴

818 Sayılı TBK'da ariyet akdinin konusunu oturma, irtifak gibi hakların oluşturması da mümkün olmuştur.

C. 6098 SAYILI TÜRK BORÇLAR KANUNU'NDA ARİYET AKDİ

11 Ocak 2011 tarihinde kabul edilen Yeni Türk Borçlar Kanunu, 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bu çalışmanın yapıldığı tarihe göre son güncellemesini 9 Temmuz 2018 tarihinde almıştır.

İkinci bölümde kullanım ödücü konusu işlenirken ayrıntılı olarak 6098 sayılı TBK'ya yer verilmesinden dolayı sadece temel farklılıklar bu başlık altında belirtilecektir.

³³ Akman, Mehmet: a.g.e., s. 6.

³⁴ Selahattin Ege Erenel, 'Roma Hukuku'ndan Günümüze Ariyet Akdi' (Ankara Üniversitesi, 2014), s. 92.

6098 sayılı TBK, 818 sayılı TBK'ya göre (EBK) daha çok Türkçeleştirilmeye gidildiği ve ariyet yerine kullanım ödücü terimlerinin kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Ariyet akdi, TBK'nin 379. maddesinde aşağıdaki gibi düzenlenmiştir;

“Kullanım ödücü sözleşmesi, ödünç verenin bir şeyin karşılıksız olarak kullanılmasını ödünç alana bırakmayı ve ödünç alanın da o şeyi kullandıktan sonra geri vermeyi üstlendiği sözleşmedir.”

TBK'da bu tanıma göre kullanım ödücü rızai bir sözleşme olarak düzenlenmiş ve akdin sağlanması için tarafların uyuşmasının yeterli ve gerekli olduğunu belirtilmiştir. Kullanım ödücünün ivazsız olması niteliği Roma, Mecelle, 818 TBK'da olduğu gibi emredici nitelikte olma geleneğini devam ettirmektedir.³⁵

6098 sayılı TBK'da kullanım ödücünün temel konusunu mal ve hak oluşturmuştur. Malların taşınır ya da taşınmaz olma şartı aranmaksızın, sözleşmeye konu olabilecekleri belirtilmiştir. Bunda ki en önemli gerekçe malın tüketim ödücü sözleşmelerinde olduğu gibi mülkiyetinin değil zilyetliğinin devredilmesidir. Söz konusu kanunun ilgili maddelerinde net olarak belirtilmesede kullanım ödücü sözleşmelerinin konusu şahsi hakları da kapsayabilmektedir.

³⁵ Erenel, Selahattin Ege: a.g.e, s. 100.

VII. AKADEMİK KÜTÜPHANELERDE KULLANMA ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMELERİ (ARİYET AKDİ)

A. TANIMLAR

Bu çalışmanın konusu olan akademik kütüphaneler içerisinde uygulanan kullanma ödücünün en iyi şekilde anlatılabilmesi için öncelikle kütüphaneler içerisinde yer alan ödünç işlemlerinin tanımlarını yapmamız gerekmektedir.

Buna göre akademik kütüphanelerde ödünç verme işlemi Kullanıcı Hizmetleri biriminin bir parçası olarak kullanıcıya sunulan bir hizmettir. Bu hizmeti şu şekilde tanımlayabiliriz;

“Bir kütüphanenin kullanıma sunulan koleksiyonundan herhangi bir eseri kullanıcıya ödünç verme işlemidir.”³⁶

Ödünç verme hizmeti ödünç alan tarafa ödünç hakkı tanır. Ödünç hakkı şu şekilde tanımlanabilir;

“Genellikle bir kütüphane kartı için başvurma işlemi gerçekleştirmiş bir kütüphane kullanıcılarına tanınmış olan ödünç alma hakları. Bu haklar; çoğunlukla kütüphanenin ödünç almaya açık olan koleksiyonlarından kitap veya diğer kaynakların belirli bir süre için kütüphane dışına çıkarılması, kütüphanelerarası ödünç kaynak alınması, özel koleksiyonlara erişim, vb. Gibi hakları içerir. Ceza ödemesi yapılmadığından bu haklar askıya alınabilir.”³⁷

Bu hakları kullanan yani ödünç alan ve bu hakkı tanımlayan yani ödünç veren olarak iki taraflı bir çalışmadır. Ödünç alan; Bir kaynağı belirli bir süre içinde okumak, dinlemek veya izlemek için kütüphaneden ödünç alan kişi olarak tanımlanmaktadır. Ödünç veren ise bir kütüphanenin kullanıma sunulan koleksiyonundan herhangi bir eseri kullanıcıya ödünç veren taraf olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada ödünç veren taraf gerçek bir kişi olabileceği gibi, tüzel kişinin atamış olduğu üçüncü bir kişi olabilir. Kullanım ödücünde aranmayan malın maliki olma şartı, akademik kütüphanelerde de aranmaz.

³⁶ MEF Üniversitesi Kütüphanesi, ‘Kütüphane Terimleri Sözlüğü’, 2014
<<http://library.mef.edu.tr/tr/kutuphane-terimleri-sozlugu>> [Son Erişim Tarihi: 24 December 2018].

³⁷ MEF Üniversitesi Kütüphanesi: a.g.e. [Son Erişim Tarihi: 24 December 2018]

Kullanım ödöncü sözleşmesinin tarafları belirlendiğinde söz konusu sözleşmenin konusu belirlenir. Genel itibariyle akademik kütüphanelerde sözleşmenin ana konusu kitap olduğu gibi kurumdan kuruma değişkenlik gösteren başka konular belirlenebilir. Akademik kütüphanelerde yaygın ödünç verilen ve kullanım ödöncüne konu olan materyaller; kitap, süreli yayın, elektronik kitap, laptop, mouse, çalışma alanlarının anahtarları sayılabilir.

TBK m. 379'a göre ariyet akdi rızai, ivazsız ve sürekli olarak tanımlanmıştır. Kütüphanelerde de bu durum söz konusudur. Ödünç verilen materyal bir karşılık beklenmeksizin her iki tarafın rızai olduğu bir sözleşmedir.

B. AKADEMİK KÜTÜPHANELERDE KULLANIM ÖDÜNCÜNÜN UNSURLARI

1. Ödünç Verme İşlemi ile Kullanımın Devri

Akademik kütüphanelerde kullanım ödöncünün konusu olan kitap, bilgisayar, laptop, süreli yayın, elektronik kitap, çalışma alanlarının anahtarları genellikle taşınır mal özelliği taşımaktadır. Burada ince bir nokta vardır. Kütüphanelerde ödünç verilen çalışma alan anahtarları ile beraber anahtar taşınmaz mal özelliği taşısa dahi anahtar ile beraber mekanında kullanımı ödünç verildiğinden taşınmaz özelliği gösterebilmektedir. Bu durumda kullanım ödöncü sözleşmesinin mallar konusunda taşınır ya da taşınmaz özelliğinin sağlandığı görölmektedir.

Ödünç veren kişinin gerçek kişi olabileceği gibi tüzel bir kişi olabileceğini belirtmiştik. Kullanım ödöncünde tarafların üçüncü taraflar olabileceği belirtilmişti. Akademik kütüphanelerde görev alan kütüphaneciler tüzel kişilik tarafından görevlendirilmiş ve ödünç veren tarafı temsili etmektedir. Yine kullanım ödöncü sözleşmelerinde yer alan ödünç verende malın malikliği aranmaz kısmı da sağlanmış olmaktadır.

Genellikle akademik kütüphanelerde, bağlı oldukları akademinin senatosuyla onanmış yönergeler bulunmaktadır. Bu yönergelerde ödünç verenin ödünç alana ne kadar süreliğine ödünç işlemini gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Bu hususta akademik kütüphanelerde yönergeler gereğince ödünç verilen sürenin

kullanıcı gruplarına göre değişiklik gösterebileceği belirtilmelidir. Örnek olarak bir akademik kütüphanede akademik personel bir yayını 1 aylık süreyle ödünç alabileceği gibi aynı yayını bir lisans öğrencisi 15 günlüğüne ödünç alabilmektedir. Kullanıcı gruplarına göre ödünç verme sürelerindeki değişiklik çoğunlukla akademik kütüphanelerde rastlanılmaktadır.

Bununla beraber yönergelerde akademinin onamış olduğu yönergelerde ödünç verilen materyalin hangi koşullarda teslim edileceği belirtilmiştir. Sadece akademik kütüphanelerde değil tüm kütüphane türlerinde ödünç verilen materyal eksiksiz, hasarsız ve teslim edildiği gibi iade edilmelidir.

2. Tarafların Anlaşması

Yine kütüphane yönergelerinde ödünç verilme işleminde, ödünç verilen materyalin iade edileceği belirtilmiştir. Bazı durumlarda kütüphaneler üçüncü taraf gerçek ya da tüzel kişilerden bağış alabilmektedir. Burada söz konusu kullanım ödücünde materyallerin iadesi sözleşmede belirtilmediğinden herhangi bir gerekçe göstermeksizin bağış olarak varsayılmaktadır.

Yine sözleşmenin geçerliliği bir şekilde bağlı olmamasından dolayı her bir kullanıcıyla yazılı bir sözleşme imzalanmamaktadır.³⁸ Bu durumda kullanım ödücünde yer alan resmi olmayan yazılı ya da sözlü ödünç işlemleri yapılabilmektedir.

C. ÖDÜNÇ VERME HİZMETİNDE TARAFLARIN BORÇLARI

1. Ödünç Veren Borçları

Kullanım ödücü sözleşmelerinde yer alan ve tüketim ödücünden önemli ölçüde ayıran, ödünç veren borcu ; ödünç alana zilyetliği devretmesidir. Bu bir teslim borcudur. Kütüphanelerde ödünç verme işlemi gerçekleştiği andan itibaren zilyetlik ödünç alana geçmektedir.

Kütüphaneler kullanıcılarının yararına hizmet verdiklerinden dolayı sorumluluk bağış sözleşmelerindekiyle aynıdır. Ödünç verenin ihmalden ya da kasti olarak doğan zararlardan ödünç alana bildirimde bulunması sorumluluğu

³⁸ Eren, Fikret: a.g.e., s. 485.

doğar. Buna örnek olarak bir kitabın eksik sayfalarının olduğunda ödünç alana bilgi verilmesi zorunludur ya da ödünç verilen elektronik materyaldeki arızadan yine kullanıcı sorumludur.

Ödünç veren maldaki kusurdan dolayı eğer ödünç alana bilgi vermemişse ödünç veren bundan doğan zarardan sorumludur.³⁹ Akademik kütüphanelerde ödünç verilen referans kaynaklarda var olan bir hasarın kaynağın işlev görmesini engelliyor ve ödünç veren bunu ödünç alandan saklamışsa, ödünç alan bundan dolayı zarar görebilir. Bu zarardan ödünç veren sorumludur.

Eğer kullanıcı kütüphaneden ödünç almış olduğu laptopu tamir ettirmişse ve bu tamir kütüphanenin menfaatine yapılmışsa, kütüphane bunu kullanıcıya ödemekle yükümlüdür.

2. Ödünç Alanın Borçları

Kullanım ödünç alanın borçları, TBK. m. 380'de ve m. 381'de kullanım ödünç alanın, olağan giderleri ödeme borcu, m. 383 ve 384.'de geri verme borcu düzenlenmiştir.

Ödünç alan kişi sözleşmede yer alıyorsa eğer ne sebeple alıyorsa o sebebe uygun olarak ürünü kullanmak zorundadır. Kütüphane yönergelerinde genellikle ödünç alanın ne amaçla aldığı belirtilmez ve sözlü akitlerde de sorulmaz. Bu durumlarda ödünç alınan materyalin tabiatına uygun olarak kullanma sorumluluğu ödünç alana uygun kullanma borcu olarak yansıtılır.

Ödünç alınmış bir kitaba dökülen kahve, ekranı kırılmış bir laptop ödünç alanın uygun kullanmamasından kaynaklı bir borçdur ve ödünç verene zararı ödemek zorundadır. Kütüphanelerde bu gibi durumlarda zararın ne şekilde karşılanacağı yönergelerde belirtilmiştir.

Kütüphanelerden ödünç alınmış materyallerin bir başkası tarafından kullandırılması ödünç alanın sorumluluğundadır ve bu kullanımdan doğan zararlar yine ödünç alandan tahsil edilmektedir. Eğer ödünç alınan materyalin uğradığı zararı ödünç alan bizzati kullansa dahi yaşanacağı ispatlanırsa sorumluluk ortadan kalkar.

³⁹ Aydoğdu Nalan: a.g.e. s. 629.

TBK m. 381/1'e göre;

“Ödünç alan, ödünç konusunun olağan bakım ve koruma giderlerini karşılamakla yükümlüdür.

Ödünç alan, ödünç verenin yararına yapmak zorunda kaldığı olağanüstü giderlerin ödenmesini isteyebilir.”

Kütüphanelerde ödünce konu olan her materyalin bakımından ödünç alan sorumludur. Bununla beraber ödünç verenin yararına yapılan bir olağanüstü gider söz konusu ise ödünç verenden bu gider talep edilebilir.

Kütüphanelerde sözleşme ile belirlenen ödünç verme süresi ödünç alanda iade etme borcunu oluşturmaktadır. Yönergelerde kullanıcı türlerine göre yazılı olarak belirtilen ödünç süreleri olduğu gibi, ödünç verenin zilyetliği teslim ettiği anda sözlü olarak ödünç süresini sesli ve yazılı olarak belirttiği durumlar bulunmaktadır. Bu durumda kullanım ödücünde yer alan eğer süre belirtilmezse kullanıcı iadesini istediği zaman yapabilir kuralı ortadan kalmaktadır.

Eğer kullanıcı sözleşme kurallarına göre iade etmezse, kütüphane yönergence belirlenmiş olan cezayı öder.

Kullanım ödücün yer alan birden çok kişinin ödünç işlemi yapması durumu kütüphanelerde söz konusu değildir. Bir kullanıcı birden çok nesneyi ödünç alabilir fakat bir nesneyi birden çok kullanıcı alamaz.

Kütüphanelerde kullanım ödücü sözleşmesinin bitmesi ödünç verenin ödünç alınan materyali geri çağırmasıyla olabilir. Bu gibi durumlar daha çok “text book” adı verilen ders kitaplarında yaşanmaktadır. Ders kitapların, ders veren akademisyenin talebi üzerine “Rezerv Koleksiyon”a eklenmesi ile normal süre ile ödünç verilen yayının geri çağırılması hakkı yani sözleşmeyi fesh etmesi hakkı her zaman yönergelerle desteklenerek kütüphanelerde bulundurulmuştur.

Bir başka sebep ise ödünç alanın ölmesi ile gerçekleşebilir. Kullanım ödücünde ölen kimselerin mirasçıları sözleşmeyi devam ettirmektedir fakat bu durum kütüphanelerde geçerli değildir.

D. KÜTÜPHANELERARASI ÖDÜNÇ VERME HİZMETİ VE KULLANIM ÖDÜNCÜ

Kütüphaneler arasında bir işbirliği sistemi olup kullanıcılar sisteme dahil olan diğer kütüphanelerden de ödünç materyal alabilirler. ILL Hizmeti olarak da

geçen bu ödünç verme hizmeti yine kütüphanelerin Kullanıcı Hizmetleri Biriminin bir alt birimidir.

Bu sistemde ödünç verme işlemleri Kütüphaneler Arası İşbirliği Takip Sistemi üzerinden yapılmaktadır.

Bu sistem üzerinden yapılan ödünç işlemlerinde kullanım ödüncü sözleşmesinin konusu kitap ya da DVD/CD'leri kapsamaktadır. Her iki taraf tüzel kişiliğe sahip olmakla beraber tüzel kişiler tarafından atanmış üçüncü kişiler aracılığıyla işlemler yapılmaktadır. Kütüphaneler arası ödünç verme sistemi Türkiye'de sadece akademik kütüphaneler arasında yapılan bir sistemdir. Bu bakımdan kullanım ödüncü sözleşmesinin her bir maddesi akademik kütüphaneler ile aynı bağlamda karşılaştırılabilmektedir.

SONUÇ

Roma Hukuku'nda "commodatum" olarak anılan ariyet akti öncelikle "consensus+res" formülüyle dostluk ilişkilerinin düzenlenmesi için ortaya çıkmış bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Daha sonrasında Türk Hukuku'nun ilk dönemlerini temsil eden İslam-Osmanlı Hukuku'nda yani Mecelle'de Kitabü'l Emanat başlığı altında Roma Hukuku'na benzer niteliklerde varlığını sürdürmüştür.

Türk Hukuku'na gelindiğinde öncelikle yerini şimdilerde yenisine bırakan Nisan 1926'da kabul edilen 818 Sayılı Türk Borç Kanunu'nda daha sonrasında ise 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'na bırakmıştır. Her iki kanun Cumhuriyet döneminde çıkarılmış olup ikisi arasında özellikle dilsel anlamda farklılıklar olmuştur. Yeni Türk Borçlar Kanunu Türkçeleştirilmeye uğramıştır.

Bu çalışmanın temel konusu olan kullanım ödünçü geçmişten günümüze esasında hep aynı temele dayandırılan komşuluk, dostluk, akrabalık ilişkilerini düzenlemeyi amaç edinmiştir. Bu noktada topluma hizmet etmeyi amaç edinen ve hizmet kaynağı olarak bilgi kaynaklarını kullanan kütüphanelerde de kütüphaneler ve araştırmacılar arasında güvene dayalı bir hizmet sistemi oluşturulmuştur. Bu güvene dayalı hizmet sistemi, ivazsız, rızai ve sürekli olarak sunulan ödünç verme hizmetidir.

Proje çalışmasının konusu olan akademik kütüphanelerde ödünç verme hizmeti üniversite tüzel kişilikleri adıyla oluşturulan yönergelerle düzenlenmektedir. Bu yönergeler şekil bakımından kullanım ödünçü sözleşmeleriyle pek çok noktada benzerlik göstermekte ve akademik kütüphanelerde verilen her bir ödünç hizmetiyle araştırmacılar arasında sözlü ve yazılı bir akit anlaşması yapılmaktadır.

Bu bakımdan kütüphane hizmetlerinin hukuksal tabanlarını bilmek ve bunu meslek profesyonelleriyle paylaşmak özellikle akademik kütüphanelerde verilen hizmetin kalitesini arttırmakta son derece önemli bir role sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akman, Mehmet, ‘İslam-Osmanlı Hukukunda Ariyet Sözleşmesi’, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, VII (2003), 3–26
- Aydoğdu, Murat ; Kahveci, Nalan, *Türk Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri* (İstanbul: İleri Kitabevi, 2013)
- Balcı, Yasemin, ‘Kütüphane Organizasyonları ve Kütüphane Personelinin Motivasyon Kaynakları - Bir Uygulama’ (İstanbul Kültür Üniversitesi, 2006)
<<http://acikerisim.iku.edu.tr/bitstream/handle/11413/75/Balcı%2CYasemin?sequence=1&isAllowed=y>>
- Berki, Şakir, ‘ARİYET (PRET A USAGE - GEBRAUCHSLEIHE)’, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1–2 (1954), 296–327
- Cıvır, Hakan, ‘ROMA HUKUKU’NDAN GÜNÜMÜZE ARİYET AKTİ’ (Ankara Üniversitesi, 2012)
- Erdoğan, Belgin, *Roma Borçlar Hukuku Dersleri*, 1.7.2012’ d (İstanbul: Der Yayınları, 2012)
- Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2014)
- Erenel, Selahattin Ege, ‘Roma Hukuku’ndan Günümüze Ariyet Akdi’ (Ankara Üniversitesi, 2014)
- Küçükgüngör, Erkan, *Roma Hukukunda Vedia Sözleşmesi (Depositum)* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2002)
- Kurt, Ekrem, *Tüketim Ödüncü Sözleşmesi (Karz/Akid)* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2014)
- Kütüphanesi, MEF Üniversitesi, ‘Kütüphane Terimleri Sözlüğü’, 2014
<<http://library.mef.edu.tr/tr/kutuphane-terimleri-sozlugu>> [accessed 24 December 2018]

Odyakmaz, Zehra: Genel Olarak İdarenin Sözleşmeleri

(http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/2_12.pdf, Erişim Tarihi: 23.11.2018).

Tahiroğlu, Bülent, *Roma Borçlar Hukuku* (İstanbul: Der Yayınları, 2014)

Yılmaz, Erol, 'Kütüphallerde Halkla İlişkiler Çalışmaları ve Türkiye'de Durum',
Verimlilik Dergisi, 1 (2006)